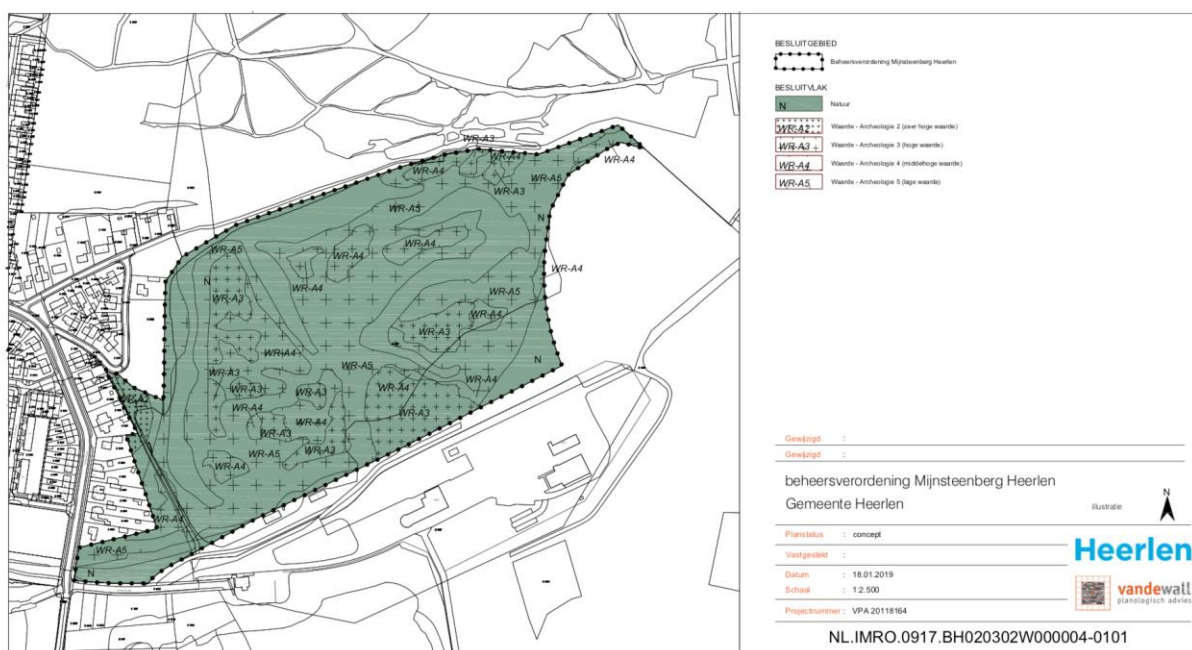

Kerngegevens en redengevende omschrijving gemeentelijk landschapsmonument Mijntsteenbergh ON IV:

Naam monument : Mijntsteenbergh ON IV
Kadastrale gemeente: Heerlen
Sectie: B
Perceelnummer: 6651
Oppervlakte: 19 ha.
Gerechtigde: Sibelco Benelux B.V., Tiegelstraat 1
6414 XN HEERLEN
Soort recht: Eigendom

Typering van het monument:

De mijnsteenbergh van de voormalige steenkolenmijn Oranje-Nassau IV ligt in de gemeente Heerlen aan de rand van de wijk Heksenbergh en het ecologisch kerngebied van de Brunssummerheide. De Brunssummerheide is aangewezen als Natura 2000 gebied. De mijnsteenbergh wordt begrensd door de Leeuwerikstraat, Zwaluwstraat en Koolkoelenweg. De omvang van het betreffende perceel (Heerlen, sectie B 6651) bedraagt 19 hectare, terwijl de steenberg zelf ca. 11 hectare omvat. Het hoogste punt van de mijnsteenbergh begeeft zich net boven 150 m.+ NAP. De berg ligt op het terrein van de huidige eigenaar: Sibelco Benelux B.V., Tiegelstraat 1, 6414 XN HEERLEN

Historie en ruimtelijke context:

Tot aan het einde van de 19e eeuw bleef Heerlen nog een weinig verstedelijkt gebied. Als centrum van de steenkolenontginning, barstte de stad al snel uit haar voegen. De mijnindustrie en de werkgelegenheid die dit met zich meebracht, had explosieve stedelijke ontwikkelingen tot gevolg: Heerlen telde in 1900 circa 6.500 inwoners, in 1930 was dit aantal al verhoogd tot 46.917 inwoners. Het hoofdzakelijk agrarische landschap werd steeds meer omsloten door de mijngebieden en de daaraan gekoppelde kolonies. Dit landschap werd uiteindelijk onderdeel van het stedelijke weefsel. Na de Tweede Wereldoorlog stond Heerlen bekend als de modernste en meest welvarende stad van Nederland. Eind jaren vijftig kwam er aan deze groei langzaam een einde. Kolen uit het buitenland werden steeds goedkoper en andere energiebronnen als aardgas en olie wonnen terrein. In 1965 gebeurt het onvermijdelijke: Joop den Uyl, minister van Economische Zaken, bevestigt dat de mijnen gaan sluiten. Sociaal-economisch maar ook in ruimtelijk opzicht heeft dit de grote consequenties met zich meegebracht.

Mijn Oranje Nassau IV

Een consortium onder leiding van Henri Sarolea kreeg bij Koninklijk Besluit van 2 mei 1893 onder de benaming Oranje-Nassau de concessie voor de winning van steenkool binnen de gemeente Heerlen en Schaesberg. In 1908 werd de Maatschappij verkocht aan de familie De Wendel, die sinds begin 18^e eeuw veel belangen had opgebouwd in de ijzer- en staalindustrie in Lotharingen. De opening van de spoorlijn in 1896 tussen Sittard en Herzogenrath, ontsloot het nieuwe mijngebied. In 1896 werd eveneens begonnen met de aanleg van de eerste twee schachten van de nieuwe mijnzetel Oranje- Nassau I. De eerste kolen werden in 1899 gedolven. Het duurde tot 1912 voordat met de bouw van een schacht van Oranje-Nassau III in Heerlerheide werd begonnen. Al in 1910 was in Heksenberg een begin gemaakt met het delven van een ventilatieschacht voor Oranje-Nassau III. Later werden de plannen uitgebreid, uiteindelijk werd hier in 1928 Oranje-Nassau IV in bedrijf gesteld als zelfstandige mijn, de kleinste van de vier Oranje-Nassau mijnen. De mijn was vlak naast de huidige "Sibelco" Zilverzandgroeve gelegen, die vroeger (toen nog Sigrano) eveneens eigendom was van de Oranje-Nassau concessionaris. Deze mijn beëindigde in 1966 haar productie, die in totaal 13.754.000 ton bedroeg.

Zilverzandwinning

Het gebied Heksenberg maakt onderdeel uit van het naar het gebied vernoemde geologische Laagpakket van Heksenberg en stamt uit het Mioceen. Het gebied wordt gekenmerkt door het voorkomen van zilverzand. Zolang de ON IV er was, mocht er rondom geen zand gedolven worden, want het gebied rond de mijn was waterwingebied. Het water ging voor een deel naar de gemeente en derhalve

mochten bijvoorbeeld boeren het gebied niet bemesten, om verontreiniging van het drinkwater te voorkomen. Het aankopen van grond in het gebied van de ON IV ten behoeve van zandwinning had in dat geval ook geen nut. De ondergrondse steenkoolwinning, die onder andere geresulteerd heeft in de vorming van mijnsteenbergen, is ondertussen al meer dan 50 jaar geleden gestopt. Een van de gevolgen was dat er van waterwingebied geen sprake meer was en zilverzandwinning wel mogelijk bleek. In Heerlen doet zich de unieke situatie voor dat een oude mijnsteenbergrand – die van de voormalige Oranje- Nassau IV – gelegen is op een terrein waar nog altijd zilverzand gewonnen wordt. In eerste instantie wenste Sibelco de mijnsteenbergrand af te graven ten behoeve van de zilverzandwinning. De Mijnsteenbergrand ligt niet binnen de huidige concessie. In de vergunning van 1988 wordt de Mijnsteenbergrand zelfs genoemd als gebied met een mogelijk recreatieve bestemming.

Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

De mijnsteenbergrand ON IV is gelegen in de wijk Heksenberg nabij de Brunsummerheide, ten noorden van de gemeente Heerlen. Het gebied van de Brunsummerheide maakte vroeger onderdeel uit van een veel omvangrijker natuurgebied. De heide strekte zich uit tot over de Duitse grens. Echter zijn er ook diverse aanwijzingen van menselijke activiteit, Getuige de diverse vondsten van stenen wapens en scherven rondom de Heksenberg, de aanleg van de Landgraaf en de Romeinse weg van Xanten naar Trier, die langs de westflank van de Heksenberg liep. Heksenberg maakt onderdeel uit van Heerlerheide. In de loop der eeuwen werd duidelijk dat het een gebied was met een grote hoeveelheid waardevolle grondstoffen. Het bleek een gebied te zijn, dat interessant was om te ontwikkelen en te verbinden met de gemeente Heerlen door de aanwezigheid van onder andere steenkool en zilverzand. Heerlerheide lag aan de oude handelsweg van Maastricht tot Geilenkirchen langs de Heksenberg naar Nieuwenhagerheide. In de Belgische tijd ($\pm$ 1835) werd er een goede weg aangelegd van Sittard over Heerlen naar Aken. Zodoende lag Heerlerheide op een kruispunt van - voor die tijd - goede handelswegen. Er ontstonden in deze streek heel snel veel kleine bewoningskernen. Eind 18e eeuw waren van de 59 woongroepen of woongroepjes van de hele gemeente Heerlen er 35 op Heerlerheide, vanwege de goede wegen, schoon drinkwater en de variatie in bodemgesteldheid. De bewoners van de nederzettingen hadden weet van de aanwezige grondstoffen. Tot begin 1900 werden ze echter alleen gebruikt om in de lokale behoefte te voorzien. De Heksenberg of Hessenberg zelf is een heuvel, gesitueerd in het zuidwestelijk deel van de Brunsummerheide. De heuvel is 138,2 meter hoog. Een oud verhaal vertelt hoe de Germaanse stam van de Hessen uit Duitsland richting Coriovallum opdrongen. De Romeinse legers vielen hen aan op de toegangsweg tot die stad waarbij het tot een bloedig treffen kwam. Na de slag werd voor de gevallen aanvoerder van de Hessen een graftombe

opgericht. Zo zou de Hessenberg of Heksenberg zijn ontstaan. Ook in de Karolingische tijd is het gebied rond de Heksenberg bewoond geweest, getuige de vondst van een pottenbakkersoven uit die tijd. Rond 1917 begon de winning van bruinkool en in 1925 werd de steenkoolmijn Oranje-Nassau IV officieel geopend. Voor beide industrieën waren veel werkkrachten nodig, hierdoor groeide het inwonertal van Heksenberg gestaag. Al snel werd in de wijk een kerk gebouwd. In de jaren 40 werd de Herman Göring kolonie (later omgedoopt tot Maria Christinawijk) gebouwd. In 2008 werd de Maria Christinawijk aangewezen als rijksbeschermd stadsgezicht. Van deze mijnperiode is nog slechts het talud van het voormalige mijnspoor en de voormalige mijnsteenbergs met enkele bouwwerken overgebleven. De exploitatie van zilverzand en steenkool hebben het landschap drastisch veranderd en stedelijk in ontwikkeling gebracht.

Brunssummerheide

De Brunssummerheide is een sterk geaccidenteerd heide- en bosgebied in de oostelijke mijnstreek. Door het gebied lopen een aantal aardbreuken waardoor de grote hoogteverschillen zijn ontstaan. In de lagere delen is tertiair zand aanwezig dat is afgezet door de zee in een vochtige en warme klimaatperiode. Dit zogenaamde zilverzand is uiterst voedselarm. De Brunssummerheide is een afwisselend natuurgebied met restanten van vroegere naaldbossen en loofbos. Karakteristiek zijn de open zandvlaktes, de vennen en de heide. Vanwege de sterk variërende flora is ook de fauna zeer divers. Verder stroomt de Roode Beek en de Rodenbach door het gebied, die roestkleurig zijn omdat de bodem plaatselijk veel ijzer bevat. Naast de reeds benoemde Romeinse weg Trier - Coriovallum - Xanten, die langs de westflank van de Heksenberg liep, is uit middeleeuwse archieven bekend, dat een grote handelsweg van Maastricht naar Geilenkirchen liep langs de zuidflank van de Heksenberg (nu onder de mijnsteenbergs) tot bij de Heerlense Heihoven, om dan noordwaarts om te buigen naar Grotenrath; ook was hier eens een secundaire Romeinse weg (Oudh.k. Mededelingen 1953, blz. 48). De tegenwoordige kadastraal kaart vermeldt ook nog een oude handelsweg van Amstenrade naar Geilenkirchen, via het gemeentestort, vrijwel parallel met de Landgraaf en lopende langs de noordflank van de Heksenberg. Het mag duidelijk zijn, dat ondanks de industriële activiteiten een hoge archeologische verwachtingswaarde toegekend kan worden aan dit gebied. Nabij de mijnsteenbergs was vroeger de Heihof gesitueerd, in de volksmond destijds beter bekend als kasteel Menten. Het was een vanwege mijnschade gesloopte oude villa annex boerenhofstede. Er hoorde destijds nog ongeveer 200 H.A. akker- en weiland, bos en heide bij. Zoals aangegeven was destijds het gehele gebied nog in ongerepte natuurstaat met heide, bos, vennen en grafheuvels.

De gemeente Landgraaf dankt zijn naam aan 'de landgraaf', een eeuwenoude verdedigingslinie die op een aantal punten nog als een holle weg in het landschap waarneembaar is. Het aardwerk strekt zich komend vanaf de Brunsummerheide uit richting Nieuwenhagen, waar hij vlakbij de Kleikoeleweg verdwijnt. Vroeger liep de landgraaf van hieruit helemaal door tot aan de moerassen ten noordoosten van Schinveld. Nu leeft hij ter plekke slechts voort in de straatnaam 'Oude Landgraaf'. Het aardwerk zou gediend hebben als prehistorische verdedigingslinie of als omwalling van de nabijgelegen urnenvelden uit de IJzertijd. Recent archeologisch onderzoek heeft echter aangetoond dat de landgraaf hoogstwaarschijnlijk uit de tweede helft van de 14e eeuw stamt. Waarschijnlijk legt de hertog van Brabant de landgraaf aan tegen de agressie van zijn aartsvijanden, de hertogen van Gelre en Gulik. Dankzij archeologisch onderzoek weten we dat de landgraaf in zijn functionele jaren uit een spitsvormige gracht bestaat, met een gemiddelde diepte van 2,2 meter en een breedte van 6,4 meter. Met de verzette grond heeft men aan weerszijden van de greppel wallen opgeworpen, waardoor de totale breedte zo'n 20 tot 22 meter bestrijkt. Bovenop de wallen zijn ondoordringbare hagen van doorndragende struiken aangeplant en ineengevlochten. In latere eeuwen verliest de landgraaf zijn functie. De natuur krijgt vrij spel, de wallen eroderen en de spitsgracht raakt opgevuld. In de loop van de 20e eeuw verdwijnen nog meer stukken landgraaf door mijnbouw, zandafgravingen en woningbouw.

Aanleg en huidige toestand mijnsteenbergr

In 1910 werd, aan de rand van de Brunsummerheide, met de aanleg van een ventilatieschacht voor de Oranje-Nassaumijn III begonnen op de Heksenberg, Heerlen, maar later werden de plannen uitgebreid en uiteindelijk werd hier de mijn Oranje-Nassau IV in 1928 in bedrijf gesteld. Bij de Oranje Nassaumijn IV diende, net als bij de andere mijnzetels, een steenberg worden aangelegd om het restproduct van de gedolven mijnsteen te storten. Het mag duidelijk zijn, dat deze artificiële steenbergen niet willekeurig konden worden gesitueerd en opgehoogd. Vanwege de functie als steenstort, is doorgaans echter niet bekend dat aan de initiatie en verdere vorming van de steenberg een ontwerpproces schuil is gegaan. Inpassing in het bestaande landschap was het uitgangspunt bij de ontwikkeling van de mijnsteenbergr. Dit blijkt uit historische correspondentie tussen de gemeente Heerlen en de Oranje Nassau mijnen. Reeds in 1927 werd al rekening gehouden met inpassing in het landschap, met name de Brunsummerheide en de daadwerkelijke Heksenberg. Men ging ervan uit, dat de mijnsteenbergr blijvend zou zijn. Belangrijk discussiepunt was de hoogte van de Mijnsteenbergr, zeker ten aanzien van de door de Oranje Nassaumijnen gewenste uitbreiding van de mijnsteenbergr. Tegenwoordig herinnert, buiten de aanwezigheid van de steenberg, niets meer aan de kleinste van de vier Oranje-Nassau mijnen. De zilverzandexploitant Sibelco heeft het terrein, waarop de mijn tot 1966 in bedrijf was, in gebruik genomen voor

de winning van zilverzand. De resterende elementen werden in 2006 geïnventariseerd en staan hieronder opgesomd.

Leermijn

Aan de voet van de steenberg bij de Oranje Nassaumijn IV was ook een leermijn aanwezig. In deze leermijn was een mijn nagebouwd, ter opleiding van OVS-leerlingen (Ondergrondse Vak School). In de zuidhelling van de steenberg zijn ingangen van de leermijn nog zichtbaar.

De zichtbare elementen anno 2006 zijn:

1. Eén van de twee nog aanwezige ingangen van de voormalige leermijn;
2. De tweede van de twee nog aanwezige ingangen van de voormalige leermijn;
3. Een ontluichtingspijp ter verversing van de lucht in de leermijn is nog intact nabij de top van de steenberg;
4. Trappen langs de voormalige leermijn;
5. Enkele nog resterende mijngebouwen aan de voet van de Mijnsteenbergh;
6. Op de westhelling van de steenberg stonden anno 2006 fundamenteën van het vroegere transportband, dat de afvalstenen naar boven transporteerde.

Ook zijn de betonnen pilasters als onderdeel van de nog in gebruik zijnde erfafscheiding behouden. In de omgeving is verder het talud van het voormalige mijnspoor zichtbaar.

Op 4-12-2019 heeft opnieuw een opname plaatsgevonden t.b.v. de waardebepaling van de mijnsteenbergh. Daarbij zijn de volgende zichtbare elementen aangetroffen en beschreven:

Gebouw 1

Losstaand, éénlaags gebouw op rechthoekige plattegrond in metselwerk onder plat dak met betonnen dakrand, vermoedelijk gebouwd halverwege twintigste eeuw. Aan de lange gevel drie stalen 15-ruits vensters en een enkele toegangsdeur. De vensters en deur zijn dichtgezet met metalen schotten. In de oostelijke kopgevel een metalen poort met dubbele draaiende deuren. In het midden van het dak bevindt zich een schoorsteen.

Het gebouw is op de luchtfoto van de Oranje-Nassau IV zichtbaar. Gezien de situering is dit gebouw mogelijk een restant van de Ondergrondse MijnVakschool. De oorspronkelijke functie van het gebouw is niet bekend.

Gebouw 2

Losstaand, éénlaags gebouw op rechthoekige plattegrond in metselwerk onder plat dak met betonnen dakrand, vermoedelijk gebouwd halverwege twintigste eeuw. Aan de lange gevel tien vensters met bovenlichten. De vensters zijn dichtgezet met

cellenbetonblokken. In de oostelijke kopgevel een in ongelijke delen verdeelde dubbel metalen hangpoort met metalen rail, die naar rechts aanzienlijk buiten de enveloppe van het gebouw uitsteekt. Het gebouw is op de luchtfoto van de Oranje-Nassau IV zichtbaar. Gezien de situering is dit gebouw mogelijk een restant van de Ondergrondse MijnVakschool. Wat de oorspronkelijke functie van het gebouw is, is niet bekend.

Gebouwdeel

De kopgevel van de voormalige wasserij is opgenomen in de huidige wasserij behorende bij de zilverzandgroeve. Oorspronkelijk maakte dit deel uit van een reeks geschakelde bebouwing gelegen boven het spoorwegemplacement. Het betreft een in baksteen opgetrokken gevel in halfsteensverband. Onder de betonnen dakrand van het platte dak een horizontaal lintvenster, dichtgezet met translucente golfplaten over vrijwel de gehele breedte. Op circa de halve hoogte is links een gevelsparing zichtbaar waar in het verleden een transportband gesitueerd was. Deze is afgesloten met een transparante golfplaat. De rechterzijde was oorspronkelijk open, maar is tegenwoordig dichtgemetseld met baksteen, tevens in halfsteensverband. Ook de begane grondverdieping was oorspronkelijk open, maar is thans dichtgezet met cellenbetonblokken voorzien van metalen rolpoorten. Mogelijk zijn er intern nog meer overblijfselen van de oorspronkelijke bebouwing. Dat hier een deel van de oorspronkelijke bebouwing bewaard is gebleven is opvallend, gezien het feit dat van de overige bovengrondse bouwwerken van de Oranje-Nassau IV vrijwel niets resteert.

Trap

Betonnen trap, gelegen tegen de helling van de mijnsteenbergh. De trap is opgebouwd uit prefab kiezelbetonnen treden met gemetselde randen. De trap verbindt gebouw 2 met de ingang leermijn 1.

Ingang leermijn 1

Direct boven gebouw 2 is een toegang tot de leermijn zichtbaar. Deze ingang is ingebed in de helling van de mijnsteenbergh. De eerste meters bestaan uit een ter plaatse gestorte betonnen tunnelbuis met een afmeting van circa 1,5 × 1,5 meter. Vóór de ingang is een hellingbaan zichtbaar, grotendeels parallel aan de eerdergenoemde trap. De aanwezigheid van de ingang in de helling van de mijnsteenbergh is een belangrijk tastbaar relict van de Ondergrondse MijnVakschool bij de Oranje-Nassau IV.

Ingang leermijn 2

De tweede ingang van de leermijn is een in breuksteen opgetrokken toegangsgang, verdiept in de mijnsteenbergh gelegen. De overspanning bestaat uit metalen

H-profielen op metalen kolommen, met geklemde verbindingen. Het metaal is aan het bladderen en heeft vermoedelijk nog maar een geringe draagkracht. Na enkele meters is de mijngang niet meer toegankelijk vanwege de aanwezigheid van grote hoeveelheden mijnsteen. De aanwezigheid van de ingang in de helling van de mijnsteenberg is een belangrijk relict van de Ondergrondse MijnVakschool bij de Oranje-Nassau IV.

Grondverzakkingen

Op de hoogtekkaart zijn verzakkingen in het terrein zichtbaar die doen vermoeden dat de hier in de steenberg gelegen mijngangen van de Ondergrondse MijnVakschool ingestort zijn. De verzakkingen zijn aan de oppervlakte niet waargenomen vanwege de huidige begroeiing en de slechte bereikbaarheid van de locatie daardoor. Vanuit de ingang leermijn 1 is de grondverzakking in een rechte lijn in noordnoordwestelijke richting zichtbaar, om na circa 150m te kruisen met een vergelijkbare lijn in oostnoordoostelijke richting, haaks op elkaar. Naast deze twee duidelijk waarneembare verzakkingen, zijn er nog meer aanwijzingen in het terrein die wijzen op ingezakte mijngangen.

Beluchtingspijp

Direct naast de oostelijke top van de mijnsteenberg is een metalen buis zichtbaar. Dit is vermoedelijk een beluchtingspijp van de in de mijnsteenberg gelegen mijngangen van de Ondergrondse MijnVakschool. De locatie van deze buis doet vermoeden dat de eerder genoemde ondergrondse mijngangen over de gehele lengte van de mijnsteenberg gelegen waren. Vergeleken met de eerdere opname verkeert de metalen buis in een slechte staat.

Afrastering

De noordelijke grens van het voormalige mijnterrein wordt begrensd met een hekwerk. Grote delen van de grens wordt gevormd door een afrastering van puntdraad tussen betonnen kolommen. De schokbetonnen j-vormige elementen staan in een vast stramien. Gezien het materiaalgebruik en het patina op de oppervlakken is het aannemelijk dat deze uit de periode van voor de opheffing van de ON IV stammen.

Waardestelling:

Cultuurhistorische waarden

De mijnsteenbergen en de daarmee samenhangende relictten bezitten cultuurhistorische waarden, aangezien de mijnsteenbergen een voor Nederland uniek en qua gaafheid zeer relevante getuigenis is van het mijnverleden. De resterende, samenhangende relictten bezitten afzonderlijk gezien weliswaar geen hoge monumentale waarden, echter vormen zij onderdeel uit van een ensemble dat in zijn geheel uitzonderlijke cultuurhistorische waarden bevat. Een mijnsteenbergen en een schachtbok vormen samen dé karakteristieken van een mijnzetel. In België en Duitsland zijn nog vele mijnindustriële artefacten terug te vinden, voor Nederland is deze mijnsteenbergen mede vanwege haar hoge mate van gaafheid uniek. Andere bergen zijn in het verleden gesaneerd of onherkenbaar gewijzigd en deels of geheel bebouwd, zoals de mijnsteenbergen van de voormalige Staatsmijn Wilhelmina. Geen van de voormalige mijnsteenbergen geniet momenteel een beschermde status. De mijnsteenbergen staat symbool voor een belangrijke episode in de euregionale en in zekere zin ook nationale geschiedenis, de Nederlandse steenkoolwinning, waarbij in Zuid-Limburg ruim 58.000 personen tot begin jaren '70 van de vorige eeuw werkzaam waren. Het was de grootste industrie die Nederland ooit gekend heeft en vormde de motor van de voor- en naoorlogse economie. De mijnindustrie markeerde het landschap van het zuiden. Zonder de mijnen was Heerlen nooit de stad geworden die zij nu is. En de voormalige mijnindustrie bepaalt nog steeds in hoge mate het karakter en de identiteit van de stad Heerlen en de regio Parkstad Limburg in het bijzonder. De mijnsteenbergen van de voormalige steenkoolmijn ON IV vormt hierbij een van de laatste overgebleven zichtbare en tastbare herinneringen aan dit zeer markante tijdperk. Als gevolg van de vrij onverwachte sluiting van de steenkoolmijnen in Nederland, kon de berg niet helemaal volgens oorspronkelijk plan worden voltooid. De berg draagt als het ware een dubbele herinnering met zich mee, nl. het markante mijnverleden zelf en het evenzo markante en abrupte einde van de mijnbouw in Limburg. Mede dankzij het Jaar van de Mijnen 2015 en de IBA Parkstad, is tevens een definitieve herwaardering van het mijnverleden in de voormalige Mijnstreek in gang gezet, waardoor de resterende mijnindustriële relictten worden beschouwd als waardevolle elementen uit een haast onzichtbaar geworden tijdperk. Er heeft een omslag in denken plaatsgevonden voor wat betreft het industrieel erfgoed. Industrielandschappen en de daarbij horende bouwwerken, die vóór de grootschalige modernisering na de Tweede Wereldoorlog architectonische hoogstandjes betroffen, hebben mede vanwege de hogere zeldzaamheid en -in enkele gevallen- het hernieuwde gebruik, internationaal tot een herwaardering van industrieel erfgoed geleid. In Heerlen doet zich de unieke situatie voor dat de mijnsteenbergen Oranje-Nassau IV is gelegen is op een terrein waar nog altijd zilverzand gewonnen wordt. Tezamen met de hoge archeologische verwachtingswaarde en de beschreven historische ontwikkelingen in

het voormalige heidegebied, versterkt deze gelaagdheid in de tijd de cultuurhistorische waarden van het geheel.

Bouwhistorische waarden

De voormalige Oostelijke en Westelijke Mijnstreek kende in het verleden tientallen mijnsteenbergen van verschillende vormvarianten, welke inherent en onlosmakelijk verbonden waren met de exploitatie van de steenkoolmijnen. De mijnsteenbergt Heksenberg is volgens plan vervaardigd naast de voormalige steenkoolmijn Oranje Nassau IV. Bij de ontwikkeling van de mijnsteenbergt hebben de overheden, alsmede de Oranje-Nassau mijn ook veel aandacht besteed aan de vormgeving van de berg, opdat deze in het landschap zou passen. Bij de aanleg van deze mijnsteenbergt is er veel aandacht geweest voor de inpassing in het landschap. Dit heeft ertoe geleid dat vorm en locatie van de berg met de grootst mogelijke zorgvuldigheid gekozen zijn. Tot aan de jaren 30 van de vorige eeuw koos men veelal voor de eenvoudige en klassieke vormvariant met spits toelopende flanken. Daarna kreeg de landschappelijke inpassing meer en meer gewicht bij de keuze van vorm en locatie van mijnsteenbergen. De mijnsteenbergt van de Oranje Nassau ONIV is volgens de nieuwste landschappelijke inzichten ontworpen. Met de inbreng van de overheden op alle niveaus (gemeente, provincie, rijk) is er gekozen voor een variant met een tot op heden zichtbare relatie met de Heksenberg binnen het natuurgebied de Brunssummerheide. Daarnaast was de productiecapaciteit van een steenkoolmijn maatgevend voor de omvang van de mijnsteenbergt. Deze factoren tezamen hebben bijgedragen aan de definitieve keuze voor de vorm van de mijnsteenbergt.

Stedenbouwkundige (contextuele) waarden

De mijnsteenbergt van de ON-IV is van verstreckende betekenis als uniek landschapsartefact uit het mijnverleden. Het betreft een historisch gegroeid herkenning- en oriëntatiepunt dat binnen het versnipperde karakter van de Parkstad Limburg, uit stedenbouwkundig oogpunt van betekenis is en in combinatie met de cultuurhistorische waarden ook bijdraagt aan de identiteitsvorming van de regio. Hij geeft vorm aan een aantal stadsgezichten en bepaalt in verschillende straatbeelden het perspectief. De zichtlijnen vanuit en naar de mijnsteenbergt zijn, mede door de beschreven omslag in imago en betekenis van het mijnverleden in het algeheel, waardevol geworden in stedenbouwkundig-ruimtelijk opzicht. De mijnsteenbergt bezit belangrijke historisch geografische waarden en vormt een landmark voor de gemeente en regio. Zeker gezien de explosieve stedenbouwkundige ontwikkelingen in de regio en de directe omgeving, vormt de mijnsteenbergt een belangrijk oriëntatiepunt in de omgeving, wiens stedenbouwkundig-ruimtelijk karakter grotendeels door woningbouw wordt bepaald. Wat betreft de woonbebouwing rondom de mijnsteenbergt zijn er nog vele relictten van de mijngeschiedenis,

zoals de Maria Christina wijk, welke een toegevoegde ensemblewaarde vormen voor de mijnsteenbergen en omgekeerd. De Maria Christina wijk ontleent haar beschermde status aan de relatie met het mijnverleden. Vanuit de wijk kijkt men direct uit op de mijnsteenbergen, die op loopafstand is gelegen. Ook de wijk Heksenbergen is gerelateerd aan het mijnverleden en maakt onderdeel uit van het ensemble, ondanks dat het hier niet gaat om een beschermd stadsgezicht. De stedenbouwkundig-contextuele waarden en de omschrijving als landmark werden overigens reeds eerder onderschreven door de commissie Ruimtelijke Kwaliteit van de gemeente Heerlen, de Provinciale Adviescommissie Cultureel Erfgoed en de Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed.

Zeldzaamheidswaarde

In de nota RCE staat ook vermeld dat als gevolg van de uniciteit van de mijnsteenbergen de cultuurhistorische zeldzaamheidswaarde zeer groot is geworden. De zeldzaamheid is een min of meer doorslaggevend criterium voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst. Het is van nationaal belang. De Raad voor Cultuur was destijds van mening dat deze steenberg van groot cultuurhistorisch belang is. De belangrijkste motivatie hiervoor ligt in het feit dat schachtbokken en steenbergen de enige visuele getuigen zijn van de mijnindustrie.

Natuur en landschapswaarden

Na de sluiting van de steenkoolmijnen werden in het kader van de operatie 'Van Zwart naar Groen' vrijwel alle mijnsteenbergen in de mijnstreek gesaneerd of heringericht waarbij de uniciteit en originaliteit verloren is gegaan. De enige uitzondering hierop is de mijnsteenbergen van de voormalige steenkoolmijn Oranje Nassau IV aan de rand van de wijk Heksenbergen te Heerlen. Deze laatste mijnsteenbergen, uniek gelegen aan de rand van het beschermde natuurgebied de Brunssummerheide is tot op heden onaangetast gebleven. Bijgevolg heeft de natuur op deze mijnsteenbergen zich in de loop der jaren kunnen ontwikkelen tot een uniek bosbiotoop met verschillende bedreigde en beschermde soorten van flora en fauna. Het loofbos op de mijnsteenbergen is aan de noordflank van de bergen op natuurlijke wijze volledig geïntegreerd met de flora en fauna van het direct aangrenzende natuurgebied de Brunssummerheide.

Redengevende omschrijving gemeentelijk landschapsmonument:

Omschrijving

Mijnsteenbergen, aangelegd vanaf 1927 en omstreeks 1966 haar definitieve vorm aangenomen. Thans nog onaangetast in volume, echter hedendaags deels bebost en begroeid. De nog onbegroeide en onbeboste helling en top van de Mijnsteenbergen aan de zuidwestzijde geven blijk van de gelaagdheid in de tijd en refereren naar het mijnindustriële verleden van het omliggende gebied. De mijnsteenbergen is

een artificieel en historisch gegroeid herkennings- en oriëntatiepunt binnen het in korte tijd drastisch veranderde karakter van Parkstad Limburg en is een metafoor voor de ontwikkeling die de regio heeft doorgemaakt: Van natuur naar industriële bedrijvigheid en vice versa.

Waardering

De mijnsteenbergruimte bezit algemene historische waarden als herkenbaar relict uit het mijnindustriële verleden, dat toonaangevend is geweest voor de ontwikkeling van de regio. De Mijnsteenbergruimte bezit ook contextuele waarden ten aanzien van de oorspronkelijke inpassing in het landschap als tegenhanger van de natuurlijk ontstane Heksenberg. De mijnsteenbergruimte bezit hoge waarden als landschapselement gezien de bewuste vormingsgeschiedenis en in het bijzonder aangezien dit in een industriële setting geplaatst dient te worden. Verder bezit de Mijnsteenbergruimte stedenbouwkundig-ruimtelijke waarden als oriëntatiepunt in een door mijnindustrie gevormd stedelijk landschap. Eveneens van belang zijn de ensemblewaarden van het gebied in en rondom de mijnsteenbergruimte. De nog aanwezige relikten uit het mijnverleden bezitten afzonderlijk gezien geen waarden van bovenregionaal belang, maar de collectiviteit van relikten en hun onderlinge samenhang maken het geheel tot een waardevol gebied. De mijnsteenbergruimte heeft in een zeer vroege fase een landschappelijke behandeling gekregen, waardoor de mijnsteenbergruimte afwijkt van de kenmerkende eigenschappen van een reguliere mijnsteenbergruimte. Tevens is de mijnsteenbergruimte het laatste, nog onaangetaste exemplaar van een dergelijk industrieel relict in Nederland. Als gevolg van de uniciteit van deze mijnsteenbergruimte is de cultuurhistorische zeldzaamheidswaarde zeer groot is geworden.

Waardevolle elementen die bijdragen aan bovengenoemde waardering zijn onder andere:

- De kale verschijningsvorm ter hoogte van de top en de zuid- en westhelling van de mijnsteenbergruimte;
- De twee resterende ingangen van de leermijn;
- De twee gebouwen aan de voet van de mijnsteenbergruimte;
- Resterend bouwdeel ONIV (in gebruik door Sibelco);
- Trap;
- Beluchtingspijp (niet meer op oorspronkelijke locatie);
- Afrastering;
- De schachtlocatie (momenteel niet zichtbaar).

Algemeen:

- Voor de algemene richtlijnen voor onder andere onderhoud en wijzigingen ten aanzien van het betreffende gemeentelijk landschapsmonument, wordt verwezen naar de Erfgoedverordening van de gemeente Heerlen;
- Op grond van de Wabo (artikel 2.2. 1e lid, onder b) kan een college van GS of B&W een vergunningplicht van toepassing verklaren op aangewezen gemeentelijke monumenten.

Objectgericht:

- Om de waarden van de Mijnsteenbergrug te waarborgen, dient de kale verschijningsvorm ter hoogte van de top en de zuid- en westhelling van de mijnsteenbergrug behouden te blijven in haar huidige verschijningsvorm;
- Het is wenselijk om verdere begroeiing en bebossing rondom de top en de noord- en oosthelling tegen te gaan door onderhoud en waar mogelijk door te reduceren. Dit zal ten goede komen aan de herkenbaarheid van de mijnsteenbergrug. De uitvoering hiervan dient echter te allen tijde afgestemd te worden met het bevoegd gezag (gemeente Heerlen);
- De nog aanwezige mijnindustriële relictten zijn voor wat betreft de ensemblewaarden van belang en dienen behouden te blijven. De relictten bevinden zich veelal in slechte onderhoudsstaat en behoeven restauratie, onderhoud en/of herbestemming. De huidige verschijningsvorm is daarbij maatgevend, eventuele benodigde aanpassingen ten aanzien van herontwikkeling zijn vergunningsplichtig.